

Hunden som hittade hem

Skolmisslyckande. Så definitivt. Skolan missar. Missar att lyckas. O-lyckas. En missad skola. Olyckad. Misslyckad. Blir som en flåsande hund som ständigt följer efter dig. Gläfsar, hoppar, rycker i ditt byxben. Hur du än vill kommer du inte loss.

Det börjar i årskurs 6. Det går inte att gå till skolan. Hon vill inte läsa högt. Vill inte tala inför andra. En lektion om dagen i årskurs 8. Sociala svårigheter. Blyg och tyst. Ont i magen. Selektivt ätande. Behov av trygga relationer. Hundraprocentig frånvaro i åk 9. Resultat: F i alla ämnen. Beslut: Avsluta åtgärdsprogram. = Skolmisslyckad.

För att förstå vad som ligger bakom fenomenet skolmisslyckande börjar jag att söka upp en definition, en av många, formulerad av European Agency (2020): ”Skolmisslyckande är när ett system misslyckas med att tillhandahålla inkluderande undervisning som leder till god kunskapsinhämtning, engagemang och delaktighet i samhället och övergång till ett stabilt vuxenliv” (s. 6). Jag fastnar vid ordet *system*. Så kallt, hårt och fyrkantigt. Vad innebär det egentligen att vara inkluderad i det? Den grundläggande idén är välmenad, att alla elever ska inrymmas inom klassrummets fyra väggar, och erbjudas kunskap och lärande. Men är eleven verkligen innerligt inkluderad? Borde inkludering ses i ett bredare sammanhang? Är skolan ensam ansvarig för misslyckandet, eller är systemet mer omfattande och inkluderar även kultur, samhälle och politik?

I tomrummet, blir det värre. Ritsch, ritsch.

Jag börjar med att utforska det där systemet. Broady (2007) definierar kontrollfunktionerna i det fysiska klassrummet som en del av detta övergripande system. I klassrummet finns en centralt placerad kateder med tillhörande tavla och en stängd dörr (och ett fönster ut mot den riktiga världen som det är så lätt att drömma sig bort i):

Hittills har vi uppehållit oss vid den dolda läroplanens direkta funktion att upprätthålla skolans ”egna” system, skolan som institution. Att skolsystemet därutöver har ”samhälleliga funktioner” innebär framför allt att eleverna förvaras, sorteras och socialiseras så att de rådande maktförhållandena, klasskiktningen, tillgången på arbetskraft, arbetsdelningen och ytterst samhällsordningen som helhet upprätthålles och utvecklas. (Broady, 2007, s. 48)

Broady (2007) menar därmed att det finns en oskriven regel när det gäller det hemliga och det öppna i skolans värld. Inneslutandet i den fysiska lärmiljöns box ska i sin tur leda ut individerna i den riktiga världen. Eleverna ska bli konkurrenskraftiga på arbetsmarknaden och på så vis förmedlar skolan förtäckta budskap om arbetskraftens värde och roll. Min uppfattning är att de ungdomar som redan står långt från skolan på detta vis kommer att hamna ännu längre bort från samhället, och de fina önskingarna som indirekt skrivits in i

läroplanstexterna. De färdigheter som anses viktiga för att vara attraktiv på arbetsmarknaden genomsyrar undervisningen med politiska beslut som en ständigt närvarande reglerande kraft. Likt hunden som markerar sitt revir, strävar den politiska makten efter att kontrollera och begränsa utrymmet.

Bara en liten rispa, bara en till. Världen därute försvinner, och hon blir ensam med sitt kaos.

För att förstå skolmisslyckande måste jag gräva djupare i skolans historia. I den borgerliga 1800-talsskolan sågs barnen som en homogen grupp som skulle formas enligt strikta normer och värderingar, med en tydlig läroplan som var öppet diskuterad och genomförd.

Auktoriteten låg hos läraren, och barnen förväntades passivt lyda och anpassa sig till de regler och strukturer som dikterades av skolan och samhället (Broady, 2007). Idag har detta likformiga synsätt övergivits och fokus ligger i allra högsta grad på individen. Jag ställer mig frågan varför vi fortfarande tvingar alla elever att vara i samma klassrum, enligt 1800-talets modell. Varför fortsätter vi att bygga skolor på samma sätt trots förändringar i samhället och förståelsen av lärande? Vi lever i en jag-centrerad tid där dina erfarenheter, dina egenskaper och drömmar värdesätts. Trots samhällets förändringar och en ökad förståelse för behov hos eleverna, fortsätter skolorna att byggas enligt samma gamla ritningar. Den fyrkantiga lådan. Hur fångar denna traditionella struktur individens utveckling och lärande, och varför vågar vi inte tänka utanför – just det, boxen?

För henne är självskada inte bara ett symptom, det är hennes sätt att uttrycka sin inre smärta när orden inte räcker till. Det börjar med en gnagande känsla av ångest. Sedan kommer impulsen, den brännande önsknigen att göra den inre smärtan synlig, att göra den på något sätt verklig. När hon äntligen gör det, känns det som om hon tillfälligt släpper taget om allt som kväver henne.

När progressivismen tog fart under 1960-talet, förändrades synen på lärande och pedagogik. En mer individualiserad syn formades, där läroplanen inte längre var lika öppen och tydlig (Broady, 2007). Den progressiva pedagogiken känns som raka motsatsen till den traditionella skolan. Den strävar efter att göra lärandet mer relevant och meningsfullt för varje individ, genom att anpassa undervisningen efter deras intressen och behov, ge en större flexibilitet och variation i lärandeprocessen. Under tiden jag skriver detta märker jag hur tillrättalagt det låter. Är inte dessa formuleringar för bra för att vara sanna? Vi är tillbaka till illusionen om den homogena gruppen – om än lite vackrare beskriven. Broady (2007) betonar även att den progressiva undervisningen har visat sig vara svårtillgänglig för arbetarbarn. Det traditionella skolsystemet och den progressiva skolan har historiskt sett tenderat att gynna barn från olika socioekonomiska bakgrunder, vilket har skapat en segregerad utbildningsmiljö. Hur kan vi undvika att den progressiva pedagogiken, trots sina goda intentioner, återskapar eller förstärker ensidighet genom att missgynna vissa socioekonomiska grupper och gynna andra?

Självskadebeteende, även kallat avsiktligt självtillfogad kroppsskada, är ett beteende som föreslås bör diagnostiseras som ett eget psykiatriskt syndrom. Trots detta finns det ingen specifik kategori i de vanligaste diagnossystemen, såsom DSM-5 eller ICD-10. I DSM-5

inkluderas självskadehandlingar som ett symtom i andra störningar, såsom borderline personlighetsstörning (Socialstyrelsen, 2004).

Enligt Broady (2007) fostras vi alla in i ett normaliserat sätt att vara i skolans värld, genom den dolda läroplanen. - Vänta tills det är din tur, bara gör det, även om du inte tycker det är intressant, det är nyttigt att ha tråkigt, dags att börja jobba, dags att börja avsluta, lyssna aktivt, vänta i två minuter, nu är det din tur, är fraser som de flesta elever är väl förtrogna med. Det slår mig att väntandet är precis det som elever i risk för skolmisslyckande får träna på. Ofta är skolmisslyckande och skolfrånvaro tätt sammanlänkande med psykisk ohälsa. Samverkan mellan olika samhällsaktörer blir avgörande för ett förebyggande arbete enligt Ek m.fl. (2017). Ett område där samverkan är särskilt viktig är den mellan skolan och Barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Hur kan samhället på ett rättvist sätt hantera de långa väntetiderna på BUP, som riskerar att lämna elever i skolan utan nödvändig hjälp under en lång tid? Vilka strategier kan vi i skolan använda för att minska lidandet och främja en mer hälsosam skolmiljö för elever som kämpar med psykiska utmaningar? Eller, är vägen via BUP enbart ”en medikalisering av sociala problem” (Ek m.fl., 2017, s. 72)?

Den desperata läraren googlar på diagnosverket ICD-10 (Socialstyrelsen, u.å.). En lång rad sifferkombinationer som alla på något sätt hör samman med flickans problem blir synliga på skärmen. F40.1: Social fobi - rädsla för att bli kritiskt granskad av andra människor, undvikande av sociala situationer. X78: Avsiktligt självdestruktiv handling med skärande eller stickande föremål. Har suttit i växeln på BUP flera dagar i rad. En lärare är väl den som har minst auktoritet i hierarkin? F68.1: Medveten självskada. En hel termin har gått nu. F41.9: Ångesttillstånd.

Enbart väntan på en diagnos i de långa kösystemen kan inte vara avgörande när det gäller skolmisslyckande. Är skolan kapabel att misslyckas på egen hand, oberoende av diagnosens timing? Orsakerna måste kanske ses ur ett ännu bredare, socialt perspektiv? Att födas in i en familj med välutbildade föräldrar innebär med största sannolikhet att barnet redan från början har tillgång till resurser och möjligheter som främjar deras utbildning och utveckling. Dessa resurser kan inkludera tillgång till böcker, tid och utrymme för lärande, kulturella aktiviteter, och en stimulerande hemmiljö där kunskap och utbildning prioriteras. Föräldrarna kan i sin tur ha goda kunskaper om utbildningssystemet och äga förmågan att stödja sitt barns skollyckande. Broady (2007, s. 63) betonar att ”[a]ll statistik, även den färskaste, visar att säkraste sättet att skaffa sig framgång i skolan fortfarande är att ha försäkrat sig om välutbildade och högavlönade föräldrar.” Att växa upp i en socioekonomiskt utsatt familj kan alltså innebära en större risk för skolan att inte nå barnet. Erfarenheten visar nämligen att det ofta är familjer från utsatta områden som vi allra helst vill nå som lyser med sin frånvaro. Som den där hunden, som alltid sliter sig, alltid rymmer från tomt. Vill inte bli hittad. Vill komma undan – kanske till en annan slags trygghet?

Mamman har själv ärrade armar, med ett lågavlönat arbete, alltid ensamstående, med en uppgiven blick. Hon har suttit på otaliga möten. Hon är en symbol för de som kämpar, ger upp, bränner ut sig, väntar, som hon så snällt har lärt sig från den egna skolgången.

Jag tycker mig se att skolmisslyckande och ohälsa verkar hänga ihop. Mår unga sämre idag? Kan jag hitta svar i den moderna ungdomskulturen? Som förälder till en tonårstjej får jag en liten, liten inblick i hur det är att vara ung idag. För många ungdomar verkar det vara norm att visa upp sitt dåliga mående, att skildra sina känslor av ångest och depression som om det vore en del av deras identitet. Sociala medier fungerar som en plattform där dessa känslor delas öppet, ibland nästan glorifierade men framförallt normaliserade. Men vad betyder det egentligen när en generation växer upp med allt det här som en del av vardagen? Flödet påverkar ju inte enbart dem som visar upp sitt dåliga mående, utan även de som ser på. Triggas ohälsan eller får den ett sunt utlopp? Är det enklare att hamna i utanförskap och isolation genom att leva via sin mobil? Skolmisslyckandet är som en missförstådd hund som skäller om uppmärksamhet, men istället för att lyssna på dess signaler ignoreras dess behov och frustrationer.

Något glittrar till i hennes ögon. En hund. En liten, med mjuka tassor. Hon får vara alldeles ensam tillsammans med den. I en egen vrå, en box – lika fyrkantig som det traditionella klassrummet – avsedd för hunddagisets mops, som vill sitta nära, krypa upp i knät. Ibland sitter de så, ihopkrupna med varandra. Längre, längre.

Tillbaka till inkluderingsbegreppet, som hela det moderna skolsystemet vilar på. Skrtic (1991) vill främja inkludering och kritiserar starkt systemet där elever sorteras och kategoriseras och ges speciallösningar. Samtidigt varnas det för att byråkratin sätter gränser för vad skolan klarar, och hävdar att skolan som organisation måste förändras. Det centrala begreppet adhokrati, som Skrtic (1991) introducerar, erbjuder en alternativ syn på skolans utformning. Istället för den ständiga uppdelningen av elever i diagnoser och annorlunda betoner adhokratin samarbete och aktiv problemlösning för att möta eleverna:

As we have seen, the adhocratic form is premised on innovation. It configures itself as a problem-solving organization for inventing novel programs for unfamiliar contingencies. Regardless of its causes and its extent, student diversity is not a liability in a problem-solving organization; it is an asset, an enduring uncertainty, and thus the driving force behind innovation, growth of knowledge, and progress. (Skrtic, 1991, s.177)

Själv väljer jag att se dagens inkludering som en klassrumsinkludering utan framgångsrikt resultat. Låt mig istället ge ett exempel på en innovativ lösning, i Skrtics anda, för att vända ett skolmisslyckande. Genom att skapa en adhokratisk skolmiljö där flexibilitet och samarbete prioriteras, samt genom att flytta fokus från klassrumsinkludering till inkludering i samhället som helhet, kan en skola för alla skapas, med betoning på alla. Flickan som skrivits in mellan raderna i denna text, har funnit en väg ut ur långvarig skolfrånvaro, ångestproblematik, självskadebeteende och social fobi, genom ett nära samarbete mellan skolan och den riktiga verkligheten. En timme om dagen, två dagar i veckan, på ett hunddagis med en av hundarna, har hon börjat bygga upp en känsla av sammanhang och trygghet. Efter ett halvår har hon säkrat en praktikplats, varit aktivt involverad i interaktionen med personalen och har återupptagit sitt skolarbete, om än i liten skala. Kanske kommer hon aldrig att nå fullständiga betyg, men hon har utan tvekan hittat en plats i samhället där hon kan vara sig själv tillsammans med andra. Hon väntar fortfarande på ett första möte med psykiatriker.

Kanske är det så att hunden inte bara har hittat hem, utan också visar oss vägen till ett mer inkluderande och stödjande lärande? Är det dags att genom hunden tämja människan? Genom att betrakta hunden som en lärare i livet kan vi lära oss värdefulla läxor om tillit, lojalitet, och ansvar. Hundens naturliga instinkter och förmåga att läsa av människors känslor kan ge oss insikter om kommunikation, empati och samarbete. Mötet med hunden blir därmed inte bara lek eller terapi utan också en lektion i livskunskap. I interaktionen lär sig barnet att kommunicera, ta ansvar för sina handlingar och utveckla empati. Det går inte att stanna hemma om det finns en hund som väntar på dig.

Avslutningsvis bör vi istället för att se skolmisslyckandets hund som en symbol för oro och missförstånd, introducera den verkliga hunden, med sin varma nos och sina vänliga ögon, som en modell för samarbete och stöd i elevernas lärande. Genom att förstå Skrtics idéer om adhokrati kan vi nu se hunden som en påminnelse om elevernas förmåga att tillsammans lösa problem och skapa en inkluderande och stödjande skolmiljö. Därmed når vi fram till den punkt där jag menar att skolans framtid inte bara handlar om att förändra undervisningsmetoder utan också om att förändra hela synen på lärande och socialt samspel. Hundens närvaro uppmuntrar oss att inte bara tänka utanför boxen utan också att omdefiniera den. För mig representerar hunden inte bara en möjlighet till förändring utan också en påminnelse om den outnyttjade potentialen i våra lärandemiljöer, och de kulturella, sociala och politiska konnotationer som formar dem.

Källförteckning

- Ek, H., Isaksson, J., & Eriksons, R. (2017). Professioner, makt och samverkan mellan myndigheter: Socialtjänstens, skolans och BUP:s arbete med ungdomar som inte går till skolan. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 24(1), 59–77.
<https://doi.org/10.3384/SVT.2017.24.1.2402>
- Broady, D. (2007). *Den dolda läroplanen*. Kritisk utbildningstidskrift (KRUT), 3(127), 13-98.
<http://www.skeptron.uu.se/broady/arkiv/dba-b-20070828-broady-den%20dolda-omtryck-krut-no-127-faksimil.pdf>
- European Agency (2020). *Förhindra skolmisslyckande: Slutlig sammanfattande rapport*. European Agency for special needs and inclusive education.
<https://webbutiken.spsm.se/globalassets/publikationer/filer/forhindra-skolmisslyckande.pdf>
- Socialstyrelsen (2004). *Vad vet vi om flickor som skär sig?* Socialdepartementet.
https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2004-123-41_200412342.pdf
- Skrtic, T. M. (1991). The special education paradox: Equity as the way to excellence. *Harvard Educational Review*, 61(2), 148–206.
<https://doi.org/10.17763/haer.61.2.0q702751580h0617>
- Socialstyrelsen. (u.å.). *Söktjänst för hälsorelaterade klassifikationer*. Hämtad 2024-02-28 från
<https://klassifikationer.socialstyrelsen.se/>